

LEVÉL BOJAN BEMNEK PÁRIZSBA

TOLNAI OTTÓ

Tisztelt Uram!

Az elmúlt két-három évben gyakran érdeklődtem Ön felől közös ismerőseinknél: Kitynél és Gvardiolnál Belgrádban, Čurčić Perónál, Knežević Abynál Újvidéken. És hát Csikós Tibivel is emlegettük Önt, ugyanis mint mondotta, összefutottak Párizsban. Jó találkozni ezekkel az emberekkel, és látni, az ő számukra is milyen sokat jelent az Ön neve, munkássága, az a külön pozíció, amit képviselt-képvisel a jugoszláv művészetben, az a külön pozíció, amit tán még leginkább Balthus pozíciójához tudnék hasonlítani, az a pozíció, ami mostanság, a poszt-modernizmus idején még csak szuperiorikusabb lett.

Valójában azért írok, hogy megköszönjem január 15-én megnyílt kiállítása szórólapját, a szórólapra írt újévi üdvözetet. *Aveniu Niepce* — próbálok megkeresni a galériát kis rongyos térképemen, ugyanis, mivel a tárlat február 21-éig lesz nyitva, még nem mondtam le egészen megtekintéséről. A lap állandóan itt van az asztalomon. Gyakran veszem magam elé, hogy megpróbáljam leolvasni reprodukciójáról, mi is történt azóta, amióta nem találkoztunk, amióta Ön Párizsban dolgozik.

Akárha semmi sem változott volna, hiszen az, amit elért, az már-már maga volt az abszolútum.

Fekete-fehér kockás tér, a téren plasztikus meanderek. Labirintus valójában, valamiféle kettős labirintus, amely közepén ott áll a fekete pöttyös, fehér kutya. Az új talán a plaszticitás fokozása, a padlózat és a meanderidomok, meanderhasábok különös ellentéte. És hát a háttér szakadéka, az, ahogy minden plaszticitása, szilárdsága ellenére ez a fekete-fehér kockás sík lebeg — lebeg, akár a Holt-tengeren az aszfalt. Éppen a napokban olvastam az egyik régi lexikonban a Holt-ten-

gerről: „Vidéke sivár és kihalt, felületét gyakran asphalt fedi. Ide ömlik a Jordán.”

Szóval, az az érzésem, ez a gyönyörű terasz, ez a borgeszi labirintus a Holt-tengeren — netán a Holt-Világon lebeg, úszik . . .

Azt szeretném még elmesélni, hogy mielőtt még megkaptam volna ezt a kiállítási szórólapot, már akkor is több jel mutatott az Ön irányába. Nemrég egy kéziratot dolgoztam, amelyet még aktívabb barátságunk idején vázoltam fel: szereplőim Kathmandu felé igyekeznek a Himaláján, s közben Nepál nemzeti jelképéről, az orrszárvúról és a tibeti dogról értekeznek. Akkori papirosaimból látom, komoly kutatásokat végeztem a tibeti doggal kapcsolatban, bár annak semmi nyoma, hogy a színét illetően sikerült volna valami pontos adathoz jutnom: biztosan arra gondoltam, majd Önnel konzultálok, majd Önnel kitaláljuk . . .

Újév előtt Magyarországon egy vidéki színházi fesztiválról utaztam dramaturg barátommal és feleségével Budapestre. Hosszú utazás valami sűrű, szürke közegben. Barátom felesége vezette a szép kis ciklámenszín Toyotát, mi meg elaludtunk. Ahogy már közel Budapesthez, feléreztünk, barátom mesélni kezdett. Mintha csak most álmodott álmát mesélte volna. Néhány éve Újvidéken járt, nálunk aludt, kezdte meséjét. És volt abban a szobában, ahol őt elszállásoltuk, egy fantasztikus festmény, amelytől egyszerűen képtelen volt elaludni. Egy fehér kutya ül azon a zöld képen, és a lábát benyújtja, behelyezi valami kivonalazott pályára. Megsért valami határt. De úgy sérti meg, hogy az elviselhetetlen. Egyszerűen elfoglalja, bekebelezi, megszállja azt a játéktert, tenispályát. Azóta sm tudok szabadulni annak a képnek az emlékétől, fejezte be barátom.

Nagyon meglepett barátom meséje, értelmezése. Először is azért, mert már nemigen hittem, hogy ilyen nagy élmény tud lenni valakinek egy kép, méghozzá az én, illetve az Ön képe. Másodszor pedig azért, mert én pontosan az ellenkezőjét láttam eddig a képben, amelyet már több mint egy évtizede nézek tágra meredt szemekkel. Én ugyanis valami angyali, túlvilági nyugodtságot, egyensúlyt érzékeltem. Éreztem, hogy ez az angyali krétalény behatol egy szent tere-numra — tán magának az istennek a dolgába avatkozik bele, tán a pálya másik végén maga az isten áll, de nekem eddig úgy tűnt, hogy ez rendben van, hogy éppen ezzel a könnyörtelen beavatkozással teremődött meg az abszolút egyensúly. Emlékszem, amikor utoljára írtam e képről, Pilinszky meghatározására utaltam, ahol arról szól, hogy az a jó kép, amely még egy halálraítéltet sem zavarna a

siralomházban . . . Tényleg különös, de én ezt a képet pontosan olyan képnek tudtam. Ezt az egyetlen festményt tudtam olyannak.

És akkor barátom teljesen megzavart. Míg meséjét hallgattam a finoman suhanó ciklámenszín Toyotában, arra gondoltam, ismét írni kellene a *Fehér kutyáról*, írni ismét az Ön opusáról, írni akár egy kismonográfiát, hisz most már szépen kirajzolódik, mi is maradt meg igazán a nagy festészeti kalandokból. Számomra Stupicán és Miljenko Stančićon kívül tán egyedül az Ön művészete.

Napról napra mind nagyobb szükségem van e két festő csöndjére, áhítatára, megszenvedett, megtisztult anyagára, e megtisztult anyagból előlépő kis, ártatlan lényekre . . .

Hajnali négy óra van — még nincs hó felénk, akárha máris tavasz akarna lenni (Hallom, Belgrádban is kivirágoztak a mandulák!), felállok asztalomtól, átmegyek a nappaliba, oda, ahol Ön annyira szeretett üldögelni attól a naptól kezdve, hogy elhozta nekem a *Fehér kutyát*, szeretett üldögelni és szerette nézni a százéves diófát, egy, a sötét dióról lecsüngő, kék zsinórt, átmegyek, és leakasztom a *Fehér kutyát*, megnézem, mi is van a hátulján. Végső ideje felvenni az adatokat, hozzálátni a munkához.

B. Bem 1973 — ezt írta a finom sperlemezre, amivel a fekete-szürke fotókartonra festett olajpasztell hátulról le van zárva, és egy oranzs vignetta:

Opera esposta alla
GALLERIA DEL CAVALLINO
VENEZIA
14 apr. 1974

Én a 77-es belgrádi kiállításon pillantottam meg ezt a festményt először és mentem be azon nyomban a Szalont akkor vezető, kedves Irina Subotichoz, mondván: én ezt a képet mindenféleképpen meg akarom venni! Igen, és már ennek is több mint egy évtizede!

Künn még sötét van. De ez a sötétség, amit most látok a nagyablakon, más; a diófa ugyanis közben kiszáradt, kivágtuk, nincs, nem óv már bennünket nagy, nyugodt, sötét lénye. Ám az a kék műanyag zsinór mintha még mindig ott csüngne, akárha az ég repedt volna meg ott, a fa helyén.

A képet az egyik fotelre helyezem, egészen közel hozzám. Még mindig barátommal dialogizálok. Noha három-négyszer is írtam már a képről, csak most kezd tudatosodni a vele való viszonyom, csak most látom, hogy engem elsősorban a zöld és a fehér ellentéte fog-

lalkoztatott. Évekig tanulmányoztam a szent zöldet, a fehér anyagot (liszt, gipsz, aszpirin). Valójában tán el sem jutottam a festészet problémájáig. Sosem is volt festészeti kérdés számomra e kép. A kép fehér lénye nyugözött le, hipnotizált meg. E fehér lény mibenlétét kutattam.

Egy kutya, egy fehér dog (az argentin dog állítólag felér, a tibeti, mint jeleztem, nem tudom milyen színű), valami angyali lény a hattyú és az unicornis között. Két erős mancsával maga alá húzza a pályát, nemcsak a pályát, mindent. Abszolút dominál. És ez így van jól. Mert ő az abszolút jó. Az abszolút tisztaság. Az egyetlen lény, amely mondhatja magáról:

PURUS SUM

Vladimir Jankélévitch *Le Pul et l' impur* (A tiszta és a tisztátalan) című könyvére gondolva okoskodom: nincs tiszta ember, de vannak emberek, akiknek sikerül tiszta anyagot előállítani, akiknek sikerül tiszta lényeket teremteni. Ezért fontosak a festők, az utolsó alkímikusok. Ezért fontos Stupica és Miljenko Stančić. Ők elő tudták állítani azt a tiszta elementumot, a tisztaságnak azt az atomját, amelyről Valéry beszél. Az ő kismenyasszonyuk és kishalottjuk ilyen szempontból rokon az Ön fehér dogjával. Az Ön fehér dogja ezeknek a kis lényeknek (Balthus bimbózó lánykái is ide tartoznak!) az abszolutizálása.

Persze tudom, érzem, immár saját bőrömön is kezdem érezni az ilyen fehérség zavar, ijesztő, félelemmel teljes. E. A. Poe benszülöttekről írt szavai jutnak eszembe, az *Arthur Gordon Pymból*: „Rémulten menekültek például a tojás elől, ijedten hátráltak a nyitott könyv láttára, féltek a vitorláktól, és nem mertek a kezükbe venni egy kanálnyi lisztet sem. Általában féltek mindentől, ami *fehér* volt.”

Abba kell hagynom. Különbén is, félek, okoskodással még szepőt ejtek rajta.

Valamelyik nap Belgrádban jártam. A Sebastianban is megfordultam. Ahogy beléptem, hirtelen megállított az eladásra szánt plakátok között az Ön fehér kutyája. 65-ös dubrovniki kiállításának megvan a katalógusa, de erről a 76-os dubrovniki tárlatról, amikor is a fehér dog a plakátra került, semmit sem tudok. Pedig fontos lenne, mert a fehér dog városának tudom Dubrovnikot... Később a nap folyamán meglepődve tapasztaltam, hogy ez a fehér kutya, a mi fehér dogunk a legtöbb ismerősöm, barátom számára létező, sőt

aktuális: valamiféle új jelként, ellenjelként izzik, kezd izzani szemükben.

Most már végképp be kell fejeznem levelem (heti penzumként egyben fel is szeretném olvasni a Rádióban).

Jó lenne találkozni, jó lenne beszélgetni már, jó lenne tudni, ki az a festő, akit Ön, a művészettörténész ma érdekesnek, fontosnak, netán nélkülözhetetlennek tart arrafelé a Világon . . .

Ha látja azt a horgosi szobrászfiút, akivel egyszer Belgrádban találkoztunk, üdvözlje.

Régi barátsággal és tisztelettel:

to

Újvidék, 1988. január 18-án

P.S.

Szeretném, ha találkozna Balthusszal; megkértem Jancsó Miklóst, aki még Rómából ismeri, próbálja rávenni a Mestert, nézze meg az Ön festményeit . . .

